գացած մեծամասնութեան համար։ Օրինակ, աչքի անցնելով ռուսական մի քանի պատկերազարդ և անպատկեր թերթերի մէջ տպված կենսագրական մանրամասնութիւնները այն մեծանուն մարդի, որի վրա է ուղղած այժմ ամբողջ Ռուսաստանի աչքը և յոյսը, ոչ մինի մէջ այդ թերթերից մենք չը կարողացանք նկատել գոնէ մի խօսք այդ անձի ազգային ծագման մասին, որով անշուշտ կարող է պարծենալ ոչ թէ մի փոքրիկ հին ազգ, ինչպէս Հայոցն է, այլ և իւրաքանչիւր մեծ ազգութիւն։ Այդ մարդը մեր նախնեաց արիւնը կրող և նոցա տարածողը ժառանգող կոմս Լորիս-Մէլիքովն է, որի մասին այնչափ գովասանք և ըղձալիմանք յայտնելու ժամանակ, ոչ մինը ռուս լրագիրներից մի խօսքով անգամ չը յիշեց թէ ո՞ր ազգութեան է պատկանում Ռուսաստանի այժմեան ընդհանուր սիրոյ և յուսոյ նշանակը։ Մի մարդ, որի երեսը Ռուսաստանի հորիզոնում ասել տուաւ իր համար դեռ պատմութեան մէջ ոչ մինի համար չասված խօսքեր. ex oriente lux, միթէ բիչ խրախոյս և բարի նախանձ կը յարուցանէր իր և միւս ազգութիւնների մէջ, եթէ նորա անհատական արժանաւորութիւնների հէնց մի կտորը վերաբերվէր և այն ազգին, որը եօթը տասնեակ տարվայ մէջ տուել է Ռուսաստանին մի ամբողջ դաս երեւելի մարդիկների, որոնցից իւրաքանչիւրը նոյնպէս իրաւունք է ունեցել ասել տալու, մանաւանդ պատերազմական ասպարիզում. ex oriente lux։ Մեր կարծիքով երկուսից մէկը. կամ հարկաւոր է հետևել ճիշդ կոսմոպոլիտական սկզբունքներին և մասնաւոր մարդկանց յատկութիւնները բնաւ երբէք չը տարածել ընդհանրութեան վրա, կամ թէ հակառակ դէպքում, հարկաւոր է ունենալ այնչափ տակտ, որ արժանաւորութիւններով յատկանշվելու ժամանակ գոնէ հէնց մի խօսքով յիշել և այն ազգութիւնը, որի հետ անշուշտ կապված է յատկանշութեան առարկան իր բոլոր անհատական բարձր նշաններով։

Իսկ եթէ յարգելի ռուս լրագիրները. ինչպէս Нива, Новое Время և այլն չը գիտեն կոմս Լորիս-Մէլիքովի ծագումը, թող նոքա դիմեն իւրաքանչիւր օտարազգի և սահմանից դուրս հրատարակվող լրագիրներին, որոնք շատ լաւ գիտեն այդ...

Գր. Նիկողոսեան

չողոքորթութիւնը, որին ամենին չէր ճանաչում, որի հետ առաջին անգամ էր տեսնվում։ Նա ոչինչ չը պատասխանեց։ Լիֆենդին բռնելով նրա ձեռքը, ասաց.

—Ցոյս ունեմ, որ դուք իրաւունք կը տաք համբուրվել ձեզ հետ, որպէս պրլսեցի, եւ թոյլ եմ տալիս այդ խնդրել ձեզանից։ Հայրենիքիս երկար տարիների կարօտը ցանկանում եմ ձեզանից առնել։

Վարդանը, հեռու կանգնած, լուռ նայում էր այդ կամգրիայի վրա։ Պ. Սալմանը չը գիտէր, թէ ինչպէս պէտք էր դուրս գալ իր նեղ դրութիւնից։ Այժմ Լիֆենդին դարձաւ դէպի Վարդանը.

—Մա՞ռ եկ, իմ խենթ բարեկամ, դու գիտես, որ ես երեխայի սիրտ ունեմ, մի բոպէ կը բարկանամ, միւս բոպէում կը մոռանամ բոլորը։ «Գնուրդը իր թանին թիմա՞ չի ասիս։ Դու էլի իմն ես, թէ լաւ, թէ վատ, իմն ես։ Ես ամեն ինչ մոռացել եմ։ Ցուցէ՛ ինձ ձեռ քդ։

Վարդանը հազիւ կարողացաւ զսպել իր բարկութիւնը։ Բայց մտածելով, որ Լիֆենդու այդ բարեկամական արտայայտութիւնները առանց՞մի առանձին նպատակի չէին լինելու, ծռտեցաւ նրան և ձեռք տուեց։

Նա կրկին դարձաւ դէպի պ. Սալմանը։

—Ես խիստ բարկացած եմ ձեր դէմ, պ. Դուզուկիան, ասաց նա իր խօսքերին աւելի լուրջ ձեւ տալով,—լսել էք թուրքի առածը՝ ռասնուտերի հետ առաջ տեսնվիր, յետոյ գլուզը կոզոպտիրս։ Թոմաս Լիֆենդին այդ երկրում մի մարդ է, եթէ դուք պէտք էք ինձ հետ խորհուրդ արած լինէք, ես ձեր բոլոր դիտաւորութիւնը այնպէս կը կ՚բացարէի, որ այսօր այս անհարժութիւնները չէին պատահի ձեզ։ Ա՛խ, ջանկներ, ջանկներ, լաւ սիրտ ունէք, բայց գործելու եղանակը չէք իմանում։ Ուղիղ չեմ ասում։

—Ես, իրաւ, չեմ հասկանում, թէ դուք ինչ բանի վրա էք խօսում, պատասխանեց պ. Սալմանը։

Լիֆենդին այնպէս ձևացրուց, որպէս թէ չը լսեց պ. Սալմանի խօսքերը, և երեսը չուռ տալով դէպի գիւղացիների խումբը, որոնք հեռու կանգնած ապասում էին նրան, ասաց.

—Ա՛խ, ասանակներ, ասանակներ, դուք երբ պիտի խելքի գաք։—Նա կրկին դառնալով դէպի պ. Սալմանը, շարունակեց.—Մարդ էլ իր ձեռքով իր աչքի լոյսը կը խաւարացնէ, դրանք (գիւղացիները) այդպէս են։ Ես այսօր լսեցի, ճչմարիտն ասեմ ձեզ, մաղերս բիզբիզ կանգնեցան։ Մենք աշխատում ենք, որ դրանք զարգ ունենան, ուսում առնեն, աչքերը բացվի, կոյր չը մնան, աշխարհի չարն ու բարին ճանաչեն, բայց դրանք չեն հասկանում, էլի իրանց «էշն են քշում»...

«Մենք աշխատում ենք»... կրկնեց իր մտքում պ. Սալմանը, բայց ովքեր են այդ «մենքը», որ առանձին կերպով չեշտուց Թոմաս Լիֆենդին։

Նա շարունակեց.

—Ես հոգով չափ ուրախացայ, երբ լսեցի ձեր դիտաւորութիւնների մասին, պ. Դուզուկիան, և այս պատճառով դիմեցի ձեզ յայտնելու իմ առանձին շնորհակալութիւնը։ Մեր ժողովուրդը խաւարի մէջն է. պէտք է դուրս բերել նրան դէպի լոյս աշխարհ։ Դպրոցը միայն կը փրկէ նրան։ Մի քանի օր առաջ պատահած անկարգութիւնները թող չը վնասեցնեն ձեզ. ամեն բարի գործի սկիզբը դառնութիւնքա է լինում։ Դուք իմ մէջ, որպէս ձեր հարեւանցի մէջ, կը գտնէք համակրութիւն և ձեռնտուութիւն։ Ընդունեցէք իմ փոքրիկ ծառայութիւնները։ Ես այսօր մի գործով գնում եմ մերձակայ գիւղը, առաւօտեան կը վերադառնամ, և ինքս անձամբ կը կանչեմ, բայց անել կը տամ գպրոցների հիմքը։ Այսուհետ ոչ ոք չի դանվի, որ Թոմաս Լիֆենդուն ընդդիմութիւն գործէ։

—Շնորհակալ եմ, Լիֆենդի, պատասխանեց պ. Սալմանը,—դուք այնքան շատ զրամունքներ ունէք, որ ես չէի ցանկանայ խլել ձեր թանգագին ժամանակը։

—Այդ ոչինչ, ասաց կատպատուն մի առանձին բաւականութեամբ,—բարի գործի համար ես միշտ ժամանակ ունեմ։

Նա ձեռք տուեց երկու երիտասարդներին և հեռացաւ։

—Լիրը... խարերայ... ասաց նրա ետևից Վարդանը։

—Կարելի է օգուտ քաղել այս տեսակ մարդերից, պատասխանեց պ. Սալմանը։

—Միթէ հաւատում էք նրա խօսքերին։ Ով գիտէ, ինչ սատանայական նպատակներ ունի։

Երկու երիտասարդները արդէն հասել էին տէր Մարտիքի տանը և ծեռում էին դուռը։

—Սիրուն ասեցիր... գոյն-գոյն թերթ... լաւ յուլուներ... լսելի եղաւ կաղ չարչու ձայնը, որ անց էր կենում միւս փողոցից։

—Վարդան, թողնենք այսօր տէրտէրի մօտ զընալը, ասաց նրան պ. Սալմանը։

—Ինչու, հարցրեց Վարդանը։

—Ինձ պէտք այդ չարչուց մի քանի բաներ զընել...

Վարդանը սկսեց ծիծաղել իր ընկերի անտեղի ցանկութեան վրա։

—Եկէք, ուրիշ բան կա՞... ասաց նրան պ. Սալմանը, այնպիսի մի եղանակով, որ Վարդանը չէր կարող կասկածել նրա առաջարկութեան կարևորութեան վրա։

Երկու երիտասարդները թողեցին տէրտէրի տունը, անցան միւս փողոցը և հեռուից սկսեցին հետևել չարչուն։ Նրա ետևից ընկած էին մի խումբ գիւղական երեխաներ և գոռում էին.—Մեզ մատաք տուր, մատաք տուր։ Նա հանեց մի կոտր մատաք և բաժանեց երեխաներին։

—Ես այդ մարդուն մի չարաթ առաջ տեսայ, այսպէս մաս էր գալի վանայ գիւղորայքում, ասաց մի գիւղացի իր մօտ կանգնած հարևանին։

—Այդ չարչիները ամեն տեղ թափառում են, պատասխանեց հարևանը,—բայց ինչ սարսափելի դէմք ունի, հայիր, Գրիգոր, ես չէի ցանկանայ դրան գիշերով տեսնել, կարծես, չար սատանայ լինի։

Կաղ չարչին պտտելով բոլոր փողոցները, երբեմն կանգնում էին նրան այս և այն տունը մի բան գնելու և ամբողջ ժամերով պառում էին, իսկ երբեմն հէնց փողոցի վրա բաց էին անել տուին նրա արկղը, և գիւղացի կիներները հաւաքված նրա չուրջը, երկար ու բարակ բազար էին անում։ Այսպէս, մինչև երեկոյ նա հազիւ կարողացաւ վերջացնել իր առևտուրը, և մուքը պառել էր արդէն, երբ դուրս եկաւ գիւղից։ Նա թողեց ուղիղ ճանապարհը, որ տանում էր դէպի հարևան գիւղը, և սկսեց գիմել դէպի մի խրամ, որ բաւական խորն էր ընկած գարնան հեղեղներից, իսկ այժմ ցամաքել էր։ Նրա ընթացքի մէջ այժմ կարելի էր տեսնել մի նոր փոփոխութիւն. քայլերը դանդաղ էին որպէս առաջ, որովհետև, ինչպէս երևում էր, չալված արկղը սաստիկ ծանր էր։ Բայց այդ մարդը ամենին կաղ չէր, թէև ցեղեկով այնպէս էր ձևացնում։ Նա սկսեց իջնել խրամի մէջ։ Այնտեղ ցած դրեց իր բեռը, և ձախ ձեռքի երկու մատը շրթունքի վրա դնելով, խորհրդաւոր ձայնով մի քանի անգամ չ՚ացրուց։ (Զեռքի մնացած մատները կտրած էին)։ Քանի բոպէից յետոյ խրամի մէջ յայտնվեցան Վարդանը և պ. Սալմանը։ Վերջինը գրկեց չարչիին և երկար չէին բաժանվում միմեանցից։

—Հիմա նստենք, ասաց պ. Սալմանը,—պատմիր, լաւ առևտուր ունեցար...

—Շատ լաւ... պատասխանեց չարչին ուրախ ձայնով։—Վասպուրականի մեծ մասը հեղեղցի իմ վաճառքներով...

—Ի հարկէ, առանց փողի...

—Առանց փողի... ես իմ վաճառքները ձրի էի բաժանում...

Վարդանը ապշած լսում էր երկու բարեկամների խօսակցութիւնը և ոչինչ չէր հասկանում։

—Հիմա հասկանում ես, ասաց նրան պ. Սալմանը,—որ իմ բարեկամի արկղը ձեռնածուի արկղիկի նման երկու յատակ ունի։

—Հնազանդիր է գիտենալ, թէ ֆոկուսի գլխաւոր յատակի մէջ ինչ էր թաքցրած, հարցրեց Վարդանը։

—Ցէ՛նքեր...

Վարդանը այժմ հասկացաւ. չարչու ով և ինչ մարդ լինելը, որովհետև մի քանի օր առաջ նրա մասին լսել էր պ. Սալմանից, և ինքը նոյնպէս գրկեց նրան։

Այդ մարդը Մէլիք-Մանասուն էր։

(Կը շարունակվի)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱՐՄԵԱՆՍԿՈՅ

—

Մարտի 6-ին

Ցեղիս հայ երիտասարդները տեղեկանալով պատուական «Մշակ» լրագրիդ մէջեցով իրենց համարիւն եղբարց՝ Ցանկանալորի սովի ճգնաժամի մասին, մի ընկերական խումբ կազմեցին գլխաւորաբար աշխատութեամբ պ. Գրիգոր Աբիսիմովեանցի և պ. Լուսեղէն Նալբանդեանցի և ներկայ փետրվար ամսի 29-ին թատրոնական մի ներկայացումն տուին յոգուտ վիսի սովատանջների։ Ներկայացումն բաւական գեղեցիկ անցաւ և մեծ գոհութիւն հանդիսականաց, և պէտք է ասել, այս առաջին անգամն է, որ Արմենական պէս մի գաւառական քաղաքում տեղի է ունենում մայրենի լեզուով թատրոնական ներկայացումն, որից գոյացած 108 բուրլիից հանելով 34 բուրլի թատրոնական ծախսը, մնացած 74 բուրլին անա ուղարկում եմ ձեզ, խնդրելով, որ բարեհաճէք, պ. խմբագիր, հասցնել սոյն անձամբ գումարը ըստ պատկանելոյն, և եթէ կարելի է՝ տպագրել այս իմ կարճաւոտ նամակը «Մշակի» էջերի մէջ՝ ի միամտութիւն և՝ ի խրախոյս աշխատաւորաց, որոնք հաւատացին յանձնել իւրեանց այս փոքրիկ ձեզ հասցնելու համար։

Օգոստոս քահանայ Հայրունի

ՆԱՄԱԿ ԹՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 27 մարտի

«Մշակ» պատուական լրագրի մէջեցաւ կը փութամ յայտնել, որ այսօր մեծ. պ. Աղէքսանդր Լազարէ Թասիրեանցից յոգուտ Վասպուրականի սովեալներուն ստացաց հինգ հարիւր բուրլի նուէր մը, որը պ. Նուրիատոյի ցանկութեան համեմատ հեռագրաբ ամբողջապէս Կ. Պոլիս մեր առաւարական տան թղթակցին փոխադրելով կարգադրած եմ ուղղակի վան Խրիման սրբազանին հասցնելու։

(Ընդունեցէք և այլն,

Վահրամ Մուխանանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ՍԱԼԵԱՆԻՑ մեզ գրում են, որ այս տարվայ երկարատև և սաստիկ ձմեռը այդ կողմերում մեծամեծ վնասների պատճառ է դարձել։ Առաւելապէս վնասվել է Մուղանի անապատի Շահնէվան կոչված վրանարակ ցեղը, որոնց ապրուստի գլխաւոր աղբիւրն է անասնապահութիւնը։ Անասունները ցրտից մեծ մասամբ կոտորվել են և այժմ 100 ոչխարից 30 չէ մնացել, նոյնպէս վընասվել են միւս ջորբատանները, մանաւանդ ուղտերը։

—

Մեզ գրում են ՍԱԼԵԱՆԻՑ, որ կենսական անհրաժեշտ պիտոյքները սաստիկ թանգացել են. ցորենի մէկ խալվարը (25 պուդ) որ առաջ արժէր 10—15 բուրլ, այժմ արժէ 52 բ., գարին, որ առաջ արժէր 5—7 բ., այժմ արժէ 40 բ., գարմանի մի սայլը (20 պուդ), որ առաջ արժէր 1—2 բ., այժմ արժէ 20 բ., մսի ֆունտը, որ երբէք 4 կոպէկից աւելի չէ եղած, այժմ արժէ 12 կ., իւղի ֆունտը, որ 15 կ. արժէր, այժմ արժէ 60 կ., դրանց համեմատ թանգացել է և վաճառքը. ժողովուրդը բաւականանում է Մուղանի անապատից բերած եղէգներով, որ վաճառքի տեղ է գործածում։

—

Մենք դարձեալ ստացանք Շամախուց մի պատասխան «Մշակի» 36 համարում տպված «Մի հայաւետարանականի» նկատողութիւնների դէմ. թէև յիշեալ պատասխանի մէջ մենք գտնում ենք մի քանի իրաւացի կէտեր, բայց որպէս առաջուց յայտնած էինք, աւելի բարւոք ենք համարում, որ այդ բանակռիվն վերջ տրվի, և այս պատճառով նամակը թողեցինք անտիպ։

—

ՄԵՂՐԻ գիւղից մեզ գրում են. մինչեւ ուրիշ քաղաքների և մինչև անգամ անչան գիւղերի դրամատէրերը փող են հաւաքում և հոգաբարձութիւններ են կազմում իրանց աղքատ հարեւաններին օգնելու և հացը նրանց էժան գնով հայթայթելու համար,—ընդհանրապէս Մեղրիի անգութ դրամատէրերը առաջուց գիտենալով հացի օրըստօրէ թանգանալը, աշխատեցին հաւաքել տեղային բոլոր ցորենները, որ այժմ կարդանան աւելի թանդ գնով վաճառել աղքատներին։ Ցորենի պուդը արժէ 4 բուրլ. բայց բազմաթիւ ընտանիքներ կան, որ այդ չորս բուրլին ևս չեն գտնում և ստիպված են իրանց հողերը ամենի։

—Ա՛խ, ասանակներ, ասանակներ, դուք երբ պիտի խելքի գաք։—Նա կրկին դառնալով դէպի պ. Սալմանը, շարունակեց.—Մարդ էլ իր ձեռքով իր աչքի լոյսը կը խաւարացնէ, դրանք (գիւղացիները) այդպէս են։ Ես այսօր լսեցի, ճչմարիտն ասեմ ձեզ, մաղերս բիզբիզ կանգնեցան։ Մենք աշխատում ենք, որ դրանք զարգ ունենան, ուսում առնեն, աչքերը բացվի, կոյր չը մնան, աշխարհի չարն ու բարին ճանաչեն, բայց դրանք չեն հասկանում, էլի իրանց «էշն են քշում»...

«Մենք աշխատում ենք»... կրկնեց իր մտքում պ. Սալմանը, բայց ովքեր են այդ «մենքը», որ առանձին կերպով չեշտուց Թոմաս Լիֆենդին։

Նա շարունակեց.

—Ես հոգով չափ ուրախացայ, երբ լսեցի ձեր դիտաւորութիւնների մասին, պ. Դուզուկիան, և այս պատճառով դիմեցի ձեզ յայտնելու իմ առանձին շնորհակալութիւնը։ Մեր ժողովուրդը խաւարի մէջն է. պէտք է դուրս բերել նրան դէպի լոյս աշխարհ։ Դպրոցը միայն կը փրկէ նրան։ Մի քանի օր առաջ պատահած անկարգութիւնները թող չը վնասեցնեն ձեզ. ամեն բարի գործի սկիզբը դառնութիւնքա է լինում։ Դուք իմ մէջ, որպէս ձեր հարեւանցի մէջ, կը գտնէք համակրութիւն և ձեռնտուութիւն։ Ընդունեցէք իմ փոքրիկ ծառայութիւնները։ Ես այսօր մի գործով գնում եմ մերձակայ գիւղը, առաւօտեան կը վերադառնամ, և ինքս անձամբ կը կանչեմ, բայց անել կը տամ գպրոցների հիմքը։ Այսուհետ ոչ ոք չի գտնվի, որ Թոմաս Լիֆենդուն ընդդիմութիւն գործէ։

—Շնորհակալ եմ, Լիֆենդի, պատասխանեց պ. Սալմանը,—դուք այնքան շատ զրամունքներ ունէք, որ ես չէի ցանկանայ խլել ձեր թանգագին ժամանակը։

—Այդ ոչինչ, ասաց կատպատուն մի առանձին բաւականութեամբ,—բարի գործի համար ես միշտ ժամանակ ունեմ։

Նա ձեռք տուեց երկու երիտասարդներին և հեռացաւ։

—Լիրը... խարերայ... ասաց նրա ետևից Վարդանը։

—Կարելի է օգուտ քաղել այս տեսակ մարդերից, պատասխանեց պ. Սալմանը։

—Միթէ հաւատում էք նրա խօսքերին։ Ով գիտէ, ինչ սատանայական նպատակներ ունի։

Երկու երիտասարդները արդէն հասել էին տէր Մարտիքի տանը և ծեռում էին դուռը։

—Սիրուն ասեցիր... գոյն-գոյն թերթ... լաւ յուլուներ... լսելի եղաւ կաղ չարչու ձայնը, որ անց էր կենում միւս փողոցից։

—Վարդան, թողնենք այսօր տէրտէրի մօտ զընալը, ասաց նրան պ. Սալմանը։

—Ինչու, հարցրեց Վարդանը։

—Ինձ պէտք այդ չարչուց մի քանի բաներ զընել...

Վարդանը սկսեց ծիծաղել իր ընկերի անտեղի ցանկութեան վրա։

—Եկէք, ուրիշ բան կա՞... ասաց նրան պ. Սալմանը, այնպիսի մի եղանակով, որ Վարդանը չէր կարող կասկածել նրա առաջարկութեան կարևորութեան վրա։

Երկու երիտասարդները թողեցին տէրտէրի տունը, անցան միւս փողոցը և հեռուից սկսեցին հետևել չարչուն։ Նրա ետևից ընկած էին մի խումբ գիւղական երեխաներ և գոռում էին.—Մեզ մատաք տուր, մատաք տուր։ Նա հանեց մի կոտր մատաք և բաժանեց երեխաներին։

—Ես այդ մարդուն մի չարաթ առաջ տեսայ, այսպէս մաս էր գալի վանայ գիւղորայքում, ասաց մի գիւղացի իր մօտ կանգնած հարևանին։

—Այդ չարչիները ամեն տեղ թափառում են, պատասխանեց հարևանը,—բայց ինչ սարսափելի դէմք ունի, հայիր, Գրիգոր, ես չէի ցանկանայ դրան գիշերով տեսնել, կարծես, չար սատանայ լինի։

Կաղ չարչին պտտելով բոլոր փողոցները, երբեմն կանգնում էին նրան այս և այն տունը մի բան գնելու և ամբողջ ժամերով պառում էին, իսկ երբեմն հէնց փողոցի վրա բաց էին անել տուին նրա արկղը, և գիւղացի կիներները հաւաքված նրա չուրջը, երկար ու բարակ բազար էին անում։ Այսպէս, մինչև երեկոյ նա հազիւ կարողացաւ վերջացնել իր առևտուրը, և մուքը պառել էր արդէն, երբ դուրս եկաւ գիւղից։ Նա թողեց ուղիղ ճանապարհը, որ տանում էր դէպի հարևան գիւղը, և սկսեց գիմել դէպի մի խրամ, որ բաւական խորն էր ընկած գարնան հեղեղներից, իսկ այժմ ցամաքել էր։ Նրա ընթացքի մէջ այժմ կարելի էր տեսնել մի նոր փոփոխութիւն. քայլերը դանդաղ էին որպէս առաջ, որովհետև, ինչպէս երևում էր, չալված արկղը սաստիկ ծանր էր։ Բայց այդ մարդը ամենին կաղ չէր, թէև ցեղեկով այնպէս էր ձևացնում։ Նա սկսեց իջնել խրամի մէջ։ Այնտեղ ցած դրեց իր բեռը, և ձախ ձեռքի երկու մատը շրթունքի վրա դնելով, խորհրդաւոր ձայնով մի քանի անգամ չ՚ացրուց։ (Զեռքի մնացած մատները կտրած էին)։ Քանի բոպէից յետոյ խրամի մէջ յայտնվեցան Վարդանը և պ. Սալմանը։ Վերջինը գրկեց չարչիին և երկար չէին բաժանվում միմեանցից։

—Հիմա նստենք, ասաց պ. Սալմանը,—պատմիր, լաւ առևտուր ունեցար...

—Շատ լաւ... պատասխանեց չարչին ուրախ ձայնով։—Վասպուրականի մեծ մասը հեղեղցի իմ վաճառքներով...

—Ի հարկէ, առանց փողի...

—Առանց փողի... ես իմ վաճառքները ձրի էի բաժանում...

Վարդանը ապշած լսում էր երկու բարեկամների խօսակցութիւնը և ոչինչ չէր հասկանում։

—Հիմա հասկանում ես, ասաց նրան պ. Սալմանը,—որ իմ բարեկամի արկղը ձեռնածուի արկղիկի նման երկու յատակ ունի։

—Հնազանդիր է գիտենալ, թէ ֆոկուսի գլխաւոր յատակի մէջ ինչ էր թաքցրած, հարցրեց Վարդանը։

—Ցէ՛նքեր...

Վարդանը այժմ հասկացաւ. չարչու ով և ինչ մարդ լինելը, որովհետև մի քանի օր առաջ նրա մասին լսել էր պ. Սալմանից, և ինքը նոյնպէս գրկեց նրան։

Այդ մարդը Մէլիք-Մանասուն էր։

(Կը շարունակվի)

ծաղկի գներով վաճառել կամ յիշել գրամաբերներից 25%-ով պարտք անել։

—

Մեզ գրում են ՄԵՂՐԻ գիւղից, որ թանգութեան պատճառով աւազակութիւնները օրըստ օրի բազմանում են։ Օրդուբաթի գաւառի բնակիչներն կառավարութիւնից ուղարկված փոքր բանակներին, կարձանցնելք ես ստացան իրանց յարձիներ։ Երբ այդ ոգորկիները ուրախացած չեռ էին գտնում, որ նոյն փոքրով իրանց քաղցած ընտանիքների համար հաց առնեն, թուրք աւազակները յարձակվում են նրանց վրա, և բոլորովին կոտորում են։ Օրդուբաթի ոստիկանութիւնը կարծում է չեռ իսկ կարձնացիների մէկ ջոկն միայն, և գողերից մէկին կալանաւորում է, իսկ մնացածները փախչում են։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ հաղորդում են, որ ալիւրի պուդը արժէ 4 բուբլի։ Քաղաքի հայ բնակիչներից մինչև 500 ընտանիք համարեա թէ ուտեստի պակաս չունեն։ Կազմվել է մի քանի պարոններից երկու հոգաբարձութիւն, որոնք ամեն ջանքեր գործ են դնում, որ աղքատ ընտանիքների ապրուստի միջոցներ թեթեացնեն, իրանք անձամբ պտտում են աղքատների տները նրանց վիճակից տեղեկութիւն ստանալու համար, թէ օրական որքան հաց է հարկաւոր տալ։

—

Մեզ հաղորդում են ԲԱԳԴԱՐԲԱՆԴՈՒՑ, որ զանազան գիւղերում յայտնվել է անասունների հիւանդութիւն և մեծ թիւով կոտորվում են։ Այլ և մի քանի տեղերում ժողովրդի մէջ երեւում են տիֆի նշաններ։

—

Մեզ գրում են ՎԱՌԵՆԻԱՎԱՆԻՑ, որ Ասորաքանի վիճակաւորը, համաձայն Սինոդի անդրանութեան տուփարեր է ուղարկել վիճակի բոլոր քահանաներին սովելոց օգնութեան համար փոխ ժողովելու։ Մեր կարծիքով լաւ է, եթէ այն քաղաքներում և գիւղերում, ուր արդէն կատարված է կամ արդէն չարունակվում հանգանակութիւնը, տուփարներ չը տրվեն, և տուածները յետ պահանջվեն։ Թող նրանք, որոնք սկսել են հանգանակութիւնը իրանք էլ չարունակեն իրանց սկսածը։ Եթէ ոչ, ով գիտէ այդ տուփարները երբ կը վերադառնան Ասորաքան, այնտեղից երբ կերթան Լիմիսին և յետոյ Ասուտան գիտէ թէ երբ կը հասնեն վանական։

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են, «Հոգեւոր իշխանութեան հրամանով ս. Յակոբանց եկեղեցու միաբան քահանաները ժողովեցին յոգուտ Վանի սովալուների 170 ր.։ որ գումարը հոգեւոր կառավարութեան միջոցաւորութեամբ ուղարկվել է կոնստանդնուպոլիս։ Նուիրատուներից չատերը վրդովվել են փոքր կոնստանդնուպոլիս ուղարկելու համար, քանի որովհետև նրանցից չատերը տուել են այն պայմանով, որ «Վանից մէջտեղ ուղարկվի»։

—

ԳԱՆՁԱԿՈՒՄ ինչպէս մեզ գրում են, օրից օր այդ քաղաքում գողութեան թիւը չատանում է, գողերը աւելի հայի եռեից են մտնում։ Ջարդածները կամ պիւռ է կամ թիսան հաց է։

—

Մեզ գրում են ԳԱՆՁԱԿԻՑ որ այդտեղ ցորենի գինը իջաւ։ Այժմ ցորենը ծախվում է պուդը 3 բ. 60 կ., գարին 3 բ. 40 կ., բրինձը 3 բ. 80 կ.։

—

ԱԿՈՒԼԻՍԻՑ մեզ գրում են որ այժմ ապուխտները հարկադրված են փոստայով ալիւր բերել տալ Թիֆլիսից մէկ երկու պուդաներով։

—

Ստացանք ԵՐԵՒԱՆԻՑ պ. Խանզատեանից 224 բ. 10 կ., որ գումարը հասցրեց մեզ Թիֆլիսում պ. Եսայեր Դաւիթով։ Երեի այդ փոքր նուիրատուութեամբ է հաւաքված, բայց նուիրատուների ցուցակը դեռ չենք ստացել։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

«Голосъ» լրագրի մէջ տպված է հետեւեալ առաջնորդող յօդուածը։

Ինչպէս երեւում է անգլիական ազատամիտ կուսակցութեան ազդեցութիւնը ապահոված է։ Մինչև ապրիլի 2-ի ընտրութիւնները ազատամիտների ձեռք են բերել 67 նոր տեղեր, իսկ պահպանողականները միայն 18։ Այդ-պէս ազատամիտ կուսակցութեան դէմ օգտագործված 49 տեղեր են, ուրեմն մի տեղ պահ-կա է, որ 50 ընտանի և այն ժամանակ կանհետանայ պահպանողական կուսակցութեան մեծամասնութիւնը։ Որովհետև շոտլանդական Նահանգներում (51) դեռ ընտրութիւններ չեն եղել և այնտեղ էլ ազատամիտները գռենում 10 նոր տեղեր ձեռք կը բերեն և որովհետև Անգլիայի և Ուելսի մի քանի ընտրական գիւղական շրջաններում նոքա յոյս ունեն յաղթել պահպանողականներին, ուրեմն ազատամիտները կարող են ապագով լինել, որ նոր պարլամենտի մէջ նոքա մեծամասնութիւն կը կազմեն։ Բիկոնսֆիլդի մինիստրութեան անկումն գրեթէ անփոփոխելի է։ Այս բոլորը ի նկատի ունենալով աւելորդ չէ նկարագրել ազատամիտ կուսակցութեան ընտրողական պրոգրամի յատկանիշները։

Այդ պրոգրամի մէջ գլխաւոր տեղ են բռնում արտաքին քաղաքականութեան հարցերը և գլխաւորապես Արեւելեան հարցը։ Ազատամիտները ուզղակի յայտնեցին, որ ընտրութիւնները պէտք է վճռեն, արդեօք երկրի բաւական է արեւելեան այն քաղաքականութենից, որին հետեւում էր լորդ Բիկոնսֆիլդ 1876 թուականից։ Պահպանողականները չընդդիմացան և իրանց համար յաղթութիւն էին նախագուշակում, որովհետև հաւատացած էին, որ երկրին հաւանութիւն կը տայ այդ ուղղի վերաբերութեամբ ունեցած իրանց քաղաքականութեան։ Ներկայ ընտրութիւնների հետեւանքները ցոյց են տալիս, որ նոքա սխալվում էին։ Պատասխանը բացասական էր։ Ինչպէս երեւում է, ազգաբնակների մեծ մասը անբաւական է պահպանողական կառավարութեան արեւելեան քաղաքականութենից։

Բացի այդ, ազատամիտները իրանց առաջնորդ մարկիզ Հարտինգտոնի բերանով յայտնեցին, որ իրանց կուսակցութեան մինիստրութիւնը Արեւելքում բոլորովին ուրիշ քաղաքական պրոգրամի կը հետեւի։ Մարկիզ Հարտինգտոն բացարձակ յայտնում է, որ ազատամիտ կառավարութիւնը չէ պահպանի Թիւրքիային, եթէ Դուռը արմատական վերափոխումներ չէ մտցնի երկրի վարչութեան մէջ, այլ ընդհակառակը այդ կառավարութիւնը կը ձգտի ընդհանուր Եւրոպական համաձայնութիւն կայացնել այն հարցի վերաբերութեամբ, թէ Եւրոպական Թիւրքիայում ինչով փոխարինվի անուղղելի Թիւրքիայի իշխանութիւնը։ Ազատամիտների ընտրական պրոգրամի այս մասը շատերին չափազանց համարձակ երեւաց և մի քանիները վախենում էին, որ ազատամիտ կուսակցութեան առաջնորդի այդ խիստ յայտնութիւնը կը վախեցնի չափաւոր ազատամիտ ընտրողների մի մասին։ Այս կասկածներն էլ չարդարացան։ Մարկիզ Հարտինգտոնի արեւելեան քաղաքականութեան պրոգրամը ազատամիտ ընտրողներից ոչ ոքի չը վախեցրեց։

Մի և նոյն ժամանակ սա ամենամտադատ ու և կասկածելի կէտ էր ընդդիմադրական կուսակցութեան ընտրողական պրոգրամի մէջ։ Միւս կէտերի վերաբերութեամբ նոքա համարձակ կարող էին յոյս դնել ընտրողների օգնութեան վրա, որովհետև այս վերջինները չափազանց անհանգիստ էին վերջին տարիների պատերազմական ամեն տեսակ պատահարների, առևտրի և արդիւնաբերութեան անկման, դեմոնստրացիոն պատրաստակամ և կառավարութեան անգործունէութեամբ ներքին հարցերի վերաբերութեամբ։ Պահպանողականները այդ հանգամանքը շատ լաւ հասկանում էին և այդ պատճառով կրկնում էին, որ Բիկոնսֆիլդի մինիստրութիւնը վերականգնեց Դիզրաելի—Դերբիի ազատամիտ մինիստրութեան շնորհիւ կորցրած Անգլիայի ազդեցութիւնը Եւրոպայի վրա և որ Բիկոնսֆիլդի կառավարութիւնը Եւրոպական խաղաղութեան միակ գրաւականն է։ Վերև ասվածները կարծում ենք բաւական են ազատամիտ կուսակցութեան պարտաքին և ներքին քաղաքականութեան մասին մի գաղափար կազմելու համար, եթէ կառավարութիւնը այդ կուսակցութեան ձեռքը ընկնի։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻՑԻՑ

—

Վան, 13/25 փետրվար

Այս տարի բնութիւնն ալ խիստ կը վարուի վանցիներու հետ։ երկար ժամանակէ ի վեր նեմը չը տեսնուած սոսկալի ցուրտ կանէ։ Մի կողմէն սաստիկ ցուրտը, միւս կողմէն ալ սաստիկ սովը անգործ մնացած թշուառները խղճալի դեռ չեն սատիմանը կը հասցուներն։ Շնորհակալ ենք այն ամեն ազնուասիրտ ազգայիներէն և օտարազգիներէն, որոնք օգնութեան ձեռք կիկնցուցեն մեզ։ Պոլսէն, Անգլիայէն և Պետերբուրգէն Ամենաբարեսիրներ կոչնեն այստեղ պ. Մկրտիչ Ամասյանցի անունը որ չատ յարմար ժամանակին 1500 բուբլի յղեց հեռագրով պ. կամսարականի մէջեցով, այստեղի սովածներուն համար։ Միայն թէ զարմանալին սա է որ օտար երկրի բնակիչներն անգամ վանեցիներու խղճութիւնը տեսնելով գութի կը յարձին, պաղարիւն անգլիացիներն անգամ կը յուզվին, բայց թիւրքաց ոչ տեղական կառավարիչը, ոչ ալ Բ. Դուռը ոչինչ օգնութիւն չեն արած մինչև այժմ սովածներուն և մեռածներ ալ չեն երևիր անել։ Սակիս-փաշան որ Անասորուի Գ. զորաբանակին հրամանատարն է և որ այժմ այստեղ կը գտնվի, չենք գիտեր թէ ինչ պաշտօնով, խոսած էր մի հանգանակութիւն բանալ սովածներուն համար, բայց մինչև ցարդ ոչինչ չէ արած, գոնէ անօթի մնացած թիւրքերուն օգնելու համար։ Հայերը մի մասնաժողով կազմած են այստեղ որոնց մէջ է նաև պ. կամսարական, սովածներուն օգնելու համար։ Այդ մասնաժողովը տեղացի հայերէն որոնք քիչ թէ չատ կարողութիւն ունէին, 1200 բուբլիի չափ հաւաքեց։ Այս նպատակով 800 բուբլիի չափ ալ հաւաքուած էր արդէն տեղացի ազգայիներէն։ Եկեղեցիներուն վրայ ալ պարտք դրուած է այժմ որ եկեղեցւոյ մնուցիչները օգնեն իրենց Թաղին մէջ գտնուած սովածներուն։ Իսկ թիւրքերը չատ անիսամ մնացած են։ մեր հայոց առաջնորդարան կուգան և գթութիւն կը մուրան։ Մասնաժողովը անոնց ալ կօգնէ կարելի եղածին չափ։

Այսչափ թշուառութեան մէջ, վանցի հայերը չեն մոռցած նաև իրենց ազգային վարչական գործերը. ազգային եռանդը չէ սառած նոցա սրտին մէջ։ Վասպուրականի ազգային վարչութեան կրօնական և բաղաքական ժողովները ընտրեցին Սահմանադրութեան համեմատ, տեղի կացիրը ղրկուեցաւ Կ Պոլիս ս. Պատրիարքին։ Այս ժողովներու ընտրութիւնը կեդրոնական վարչութենէն վաւերացուելէ յետոյ՝ Վանի առաջնորդը պիտի ընտրուի գաւառային ընդհանուր ժողովին։ Երեւութիւններուն մեծ մասը մտադիր են Խրիմեան Հայրիկ առաջնորդ ընտրել։ Տեղական ընկերութիւններն ալ նոր եռանդով սկսած են գործել։ մի քանի թատերական ներկայացումներ տրուեցան։ Ն. Վ. «Հայրենասէր» ընկերութիւնն որ Վանի մէջ առաջին անգամ լսարան և կիրակօրեայ վարժարան հաստատած եղած է, կը չարունակէ իւր լսարաններ և կիրակօրեայ դասատուութիւններ։ Նորաբէնի Ուսումնասէր ընկերութիւնն ալ ամբոր մի անգամ իւր լսարան կը բանայ։ Արարք թագի Ազգանուէր ընկերութիւնն ալ վաղը իւր հիմնադրութեան Բ. տարեդարձի հանդէսը պիտի կատարէ չքեղ կերպով։ Այսպէս և ուրիշ չատ ընկերութիւններ։ Այս ընկերութեանց հանդէսներուն չատ անգամ կը ներկայանան նաև անգլիական փոխ-հիւպատոս պ. Կլէյտոն և ռուսական փոխ-հիւպատոս պ. Կամսարական և այնտեղ կատնախօսներ ալ։ Մի ամիսի չափ յառաջ, «Հայրենասէր» ընկ. լսարանի բացման հանդիսի օր պ. Կամսարական հիւանդ լինելով, չէր կարողացեր գալ, բայց հանդէսը պատուած լինելու համար՝ իւր թարգմանը ղրկած էր և մի քաջալերական նամակ ալ գրած էր որ կարդացուած ժամանակ բոլոր ունկնդիրները պ. Կամսարականի համար կեցցէներ պոռալով ոտքերի ծափահարեցին։ Պ. Կամսարականի հիւանդութեան ժամանակ ամեն մարդ անհանգիստ էր. կը ցանկացին ամեն օր հիւպատոսարանէն լուր իմանալ նորա առողջութեան համար։ Պ. Կամսարական իւր բարեսրտութեամբ, անաչառութեամբ, ազգասիրութեամբ և քաղաքացիական հանճարովը այս տեղի ամբողջ ժողովուրդին համակրութիւնը գրաւած և ամեն պասակորդի հայոց սիրելի եղած է։ Հետեւապէս, ամեն մարդ ուրախացած է այժմ, այդպիսի պատուական անձ մը կատարելապէս առողջացած տեսնելով։ Նա չատ անգամ այցելութիւններ կը տայ «Արարատեան» ընկ. վարժապետացին, Սանդրատեան վարժարանին, Վարդի վանոց վարժարանին և ուրիշ վարժարաններու։ Կը լսեմք թէ թիւրքաց վարժարաններն ալ այցելեր է այս օրերս։ Սանդրատեան վարժարանի աշակերտուհիներէն չորս աղքատ օրորդի հագուստը, դասագիրքերը, թաղիք և այլ ամեն գրական պէտքերը կը տոգայ։ Այդ վարժարանին մի քանի կարասիներ ալ նուիրեց։ Օրիորդներու դաստիարակութիւնը չատ խեղճ վիճակի մէջ է այստեղ. քիչաչ սեռը կատարելապէս գերի է բարեն բուն նշանակութեամբ. օրիորդը ամրանի (անխօս) պէտք է ծածկուած է այր մարդոյ առջև խօսելէ. կիները զրկուած է այր մարդոյ առջև խօսելէ. կիները բերանակալ ունեն, մի չորով պատած է իւրանց բերանը։ Այս տեղի քիչաչ սեռի առանձնութեան և գերութեան վիճակը իմացնելու համար՝ բաւական է սա չափ յայտնել թէ կինը իւր մարդուն հետ, մարդը իւր որդուն հետ միասնով սեղանին առջև նստած չեն կարող ճաշել. մինչև անգամ եթէ մի մարդ և մի մանչ զատակ մնացած լինի բնանիրէն, պէտք է որ երկուքն ալ առանձին ճաշեն։ Վանի քիչաչ սեռը այս վիճակէն ազատելու համար՝ օտարաքաղաքացի ուսեալ և ազգասէր տիկիններու առաջնորդութեան պէտք կայ։ Երանի թէ տիկին կամսարական ես այստեղ եկած լինէր և իւր Հայաստանցի քոյրերուն առաջնորդելով, Վանի հայոց ընտանեկան կեանքին մէջ մի նոր յեղափոխութիւն մտցուցէր, իւր խնամքով տակ առնելով այստեղի Սանդրատեան օրիորդական վարժարանը, ինչպէս որ պ. կամսարական կայրատի այստեղի երիտասարդաց մէջ ուսումնասիրութեամբ յառաջ դիմելու եռանդը արծարծել, նոցա ընկերութիւններուն այցելելով։ Կը լսենք թէ պ. կամսարական մտադիր է նաև մի ընկերութիւն կազմելով, գրամասեղան (բանկ) հաստատել այստեղ, աղքատ գիւղացի հողագործներուն օգնելու համար։

Մի քանի տարի յառաջ այնպիսի լուր էր եղած այստեղ թէ պ. կամսարական Բաղէշի (Բիթլիս) հիւպատոս նշանակուած է։ Ամեն մարդ չատ տխրեցաւ, մտածելով թէ արդեօք ինչպիսի մէկը պիտի յաջորդէ պ. կամսարականին Վանի պէս կարևոր տեղ մը որ Հայաստանի ամենէն բազմամարդ նահանգն է։ Վանցիները բարեբաղդ կը համարին գիրենք որ այդ լուրը չուտով սուտ հանվեցաւ։ Վանի բոլոր հայոց փափագն է որ այստեղի փոխ հիւպատոսութիւնը հիւպատոսութեան վերածուի և պ. կամսարական վասպուրականի ընդհանուր հիւպատոս լինի։

Վանցի հայերը բոլորովին յուսահատուած բարենորոգումները գործադրելու համար թիւրքաց կառավարութեան զրկած տեսուչներէն, խնդրագիր առած են անգլիական և ռուսական փոխ-հիւպատոսներուն թէ պէտք է որ եւրոպացիներէ կազմուած մասնաժողով մը գայ Հայաստան բարենորոգումները գործադրելու համար։

Վանէն երկու օրի չափ հեռու գէպի արեւելեան հիւսիս գտնված Պողանդէսէն, Ցաղվերան, Լաչարէն և այլ գիւղեր, ամենը 12 գիւղ, որոց մէջ սարերեր ալ կան, խնդրագիր տուած են Հառաջնորդարանի թէ այդ 12 գիւղերուն վրա մի հայ միւդիր դրուի։ Այս կողմեր ոչ մի տեղ հայ կայմական, հայ միւդիր չը կայ։ Գիշեալ 12 գիւղերին վերին-Ախօռիկ գիւղի հայ բնակիչները գիշերուն փախչելով քաղաք եկան և նահանգապետին յայտնեցին թէ թակորդի Լիսէչին աղա քուրդ բէգը իրենց վրա կը բռնանայ թէ կամ պէտք է իսլամ կրօնը ընդունիք, կամ պէտք է այստի հազար դրուշ տաք ինձի և կամ պէտք է որ ձեր տուն տեղ Թողած, գաղթէք այս գիւղէն։ Նահանգապետի կողմէն այսօր քննիչներ ղրկուեցան Վերին-Ախօռիկ։

ՀՐԱՆՑ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻԱՁԱՅԱՑԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԻ

ՓԱՐԻԶ, 1/13 ապրիլի։ Կարդինալ Նինա յանձնեց ֆրանսիական կառավարութեանը պապի բողոքը մարտի 17-ի հրամանի դէմ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 1 ապրիլի։ «С. Петерб. Вѣд.» լրագիրը հաղորդում է, որ կոմս Կոնցիու հրաժարական է տալիս, նրան կը փոխարինէ Ցօտրեան, որի պաշտօնը կը վարի Դրենտոն։ Չուրով թողնում է իր պաշտօնը։ «Herold» լրագիրը հաղորդում է, որ բժիշկ Վէյմարի գործի փրկանալուց յետոյ, կը բռնվի Նիհիլիսա Միխայլովի գործը, որ Մեզենցովի սպանութեան ժամանակ չարագործի կառապան էր։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 2 ապրիլի։ «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է, որ տպարանական գործերի գլխաւոր կառավարութեան կառավարիչ Դրիգորիեվ հրաժարվեցաւ իր պաշտօնից։ Թաղարը ընծայեց նրան ոսկի բեմատոմի տման պատիրով և բրիլիանտներով։ «Herold» հաղորդում է, որ չինական Ջիրում կը կենդրոնացնվին 15 գիւղ օրական նստեր ծովապատ Բուսուսովի հրամանատարութեան տակ։ Նաստարոմի մէջ կը գտնվի Մեծ Իշխան Կոնստանտին Կոնստանտինովիչ։

Կ. ՊՈԼԻՍ, 1/13 ապրիլի։ Մարտի 31-ին սուլթանը ստորագրեց գանձագրութիւն Թիւրքիայի և Զերնոզոնիայի մէջ երկիրները փոփոխելու մասին։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ